İSRAİL İLE "NORMALLEŞMENİN" FARKLI BÖLGESEL EKSENLER ÜZERİNE ETKİSİ

> ABD'nin İsrail ile Arap ülkeleri arasındaki diplomatik ilişkileri tesis etme, askerî ve ekonomik ilişkileri geliştirme projesine Kuveyt ve Katar'ın tam anlamıyla dâhil olmaması Washington'ın mezkûr aktörlere baskı uygulamasına neden olmaktadır.

Mehmet Rakipoğlu

Kurum Dışı Araştırmacı, ORSAM

ABD'de başkanlık seçimlerinde başkan adaylarının kullanacağı en büyük kozlardan birisi Yahudi lobisinin desteğidir. Bu desteğin alınması için cumhuriyetçi veya demokrat adaylar başkanlık dönemlerinde veya seçim kampanyalarında birtakım faaliyetler yürütmektedir. ABD'nin 45.Başkanı Donald Trump gerek seçim kampanyası döneminde gerekse göreve geldiği 2017 yılından itibaren Yahudi lobisinin desteğini kazanmak için birçok adım atmıştır. Bu anlamda Trump, İsrail'i ABD'nin Ortadoğu vizyonunda merkeze koyarak Tel Aviv ile diplomatik ilişkiler tesis etmeyen aktörlere yönelik bir siyaset geliştirmiştir. Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) gibi aktörler İsrail ile normalleşme noktasında gönüllü olarak öne çıkarken Kuveyt, İsrail ile normalleşmeye karşı sert bir tepki koymuştur. Katar ise daha temkinli bir politika takip etmiştir. Bu anlamda ABD'nin İsrail ile Arap ülkeleri arasındaki diplomatik ilişkileri tesis etme, askerî ve ekonomik ilişkileri geliştirme projesine Kuveyt ve Katar'ın tam anlamıyla dâhil olmaması Washington'ın mezkûr aktörlere baskı uygulamasına neden olmaktadır. Söz konusu baskıcı politikalar, Suudi Arabistan-BAE ekseninin daha fazla radikal politikalar izlemesini kolaylaştırmaktadır. Benzer şekilde İsrail ile normalleşme İran Bloku'nun güçlenmesine ve Tahran'daki şahin kanadın daha fazla müdahaleci ve radikal siyaset izlemesine ve BAE-Suudi Arabistan Bloku'nun da sertleşmesine neden olabilir. Dolayısıyla İsrail ile Körfez'in normalleşmesi iki eksenin radikalleşmesine ve bölgesel kutuplaşmanın derinleşmesine olanak sağlamaktadır.

Normalleşmenin Rasyonalitesi

1979'de Mısır, 1994'te Ürdün'ün ardından 2020'de BAE ve Bahreyn İsrail ile diplomatik ilişkileri tesis etmiştir. Söz konusu normalleşmeler bölge halklarına rağmen ABD'nin teşvikleriyle hayata geçirilmiştir. Bu anlamda BAE ve Bahreyn'in İsrail ile normalleşmesinin rasyonalitesi diğer bir deyişle neden İsrail ile normalleşme yoluna gittiği önemli bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sorunun cevabı normalleşmenin sonucuna doğrudan etki etmektedir. İlk olarak ABD'nin Ortadoğu bağlamındaki güvenlik taahhütlerinin zayıflaması, Körfez başta olmak üzere birçok ABD müttefikinin aktör çeşitlendirmesine neden olmuştur. ABD 2008'den beri kademeli şekilde büyük strateji değişikliğine gitmiş ve söz konusu durum Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) üyelerinin bazıları tarafından tehdit olarak algılanan aktörlerin nüfuzunun artmasına ve Körfez'in güvenlik tehdit algısının yoğunlaşmasına neden olmuştur. Benzer tehdit algıları İsrail için de geçerlidir. Bu anlamda Müslüman Kardeşler, İran ve Türkiye gibi aktörleri ortak tehdit olarak gören İsrail ve normalleşme yanlısı aktörler ilişkileri diplomatik zemine taşımak istemiştir. İkinci olarak, Körfez'in İsrail ile neden normalleşmek istediği mezkûr aktörler arası istenen teknolojik, istihbari ve tarımsal iş birliğinde yatmaktadır. Bu anlamda Körfez, İsrail'in teknolojik avan-

tajlarından fayda sağlamak istemektedir. Üçüncü olarak İsrail ile normalleşmek isteyen aktörlerin Yahudi lobileri üzerinden Amerikan siyasetini şekillendirmeye çalıştığı söylenebilir. Bu anlamda İsrail'in Körfez ile normalleşmesi bölgesel ölçekte iki ana eksenin radikalleşmesini ve daha yıkıcı/müdahaleci siyaset izlemelerini kolaylaştırabilir. Bu iki eksen İran ve Suud-BAE eksenleridir.

> **Umman, Kuveyt ve Katar ile iniş çıkışlar olmakla beraber göreli iyi ilişkiler sürdüren İran, İsrail ile normalleşme sürecinin bu süreci destekleyen aktörler üzerindeki etkisinden olumsuz etkilenmektedir. Umman gibi İran ile iyi ilişkiler sürdüren aktörlerin İsrail ile normalleşmeye karşı durmaması Tahran'ı tedirgin etmektedir.**

İran Ekseni

İsrail ile normalleşme, İran'ın Körfez siyasetindeki pozisyonunu doğrudan etkilemektedir. Bu anlamda Umman, Kuveyt ve Katar ile iniş çıkışlar olmakla beraber göreli iyi ilişkiler sürdüren İran, İsrail ile normalleşme sürecinin bu süreci destekleyen aktörler üzerindeki etkisinden olumsuz etkilenmektedir. Umman gibi İran ile iyi ilişkiler sürdüren aktörlerin İsrail ile normalleşmeye karşı durmaması Tahran'ı tedirgin etmektedir. Bu çerçevede Maskat yönetiminin İsrail ile normalleşmeye meyilli olması, Umman'ı Körfez siyasetine müdahil olma noktasında bir araç olarak gören İran'ın Körfez'de sıkışmasına neden olabilir. Diğer bir deyişle Tahran yönetimi, Körfez'de İran'a en yakın aktör olarak nitelendirilebilecek olan Umman'ın İran karşıtı İsrail cephesine dâhil olma potansiyelini göz önünde bulundurmaktadır. Söz konusu durum İran'daki şahin kanadın gerek Umman iç siyasetine gerekse Körfez siyasetine dair daha fazla müdahaleci ve radikal politikalar izlemesine neden olabilir. İkinci olarak yine İran ile göreli iyi ilişkiler sürdüren Katar ve Kuveyt'in, ABD'nin İsrail ile normalleşme yönündeki dayatmalarına farklı refleksler vermesi bu aktörlerin Washington tarafından baskıya uğramasıyla sonuçlanmaktadır. Söz konusu baskılar, Kuveyt ve Katar'ın İran ile daha fazla yakınlaşmasına sebep olabilir. Bu durum da İran ekseninin kuvvetlenmesine ve müdahaleci-radikal çizginin daha fazla ön plana çıkmasına neden olabilir. Üçüncü olarak, ABD'nin Ortadoğu siyasetini yönlendirme noktasındaki sorumluluğu üstlenmeme siyaseti, İsrail'in Körfez güvenlik mimarisi içerisine girmesini sağlayabilir. İsrail'in Körfez güvenliğindeki yeni pozisyonu İran'ın daha saldırgan bir siyaset izlemesine yol açabilir. Söz konusu durum bölgedeki gerilimi artırıp bölgesel kutuplaşmayı derinleştirebilir ve çatışma potansiyelini artırabilir. Dolayısıyla Körfez'in İsrail ile normalleşme süreci İran ekseninin daha fazla radikal ve müdahaleci politikalar izlemesiyle sonuçlanabilir. Bununla birlikte normalleşme süreci Suud-BAE ekseninin de radikalleşmesine ve daha fazla müdahaleci politikalar izlemesine sebebiyet verebilir. Bu anlamda ABD'nin el-Cezire hakkında aldığı karar öncül örnek olarak değerlendirilebilir.

Suud-BAE Ekseni

ABD'nin bölge vizyonunda önemli bir yer edinen İsrail ile normalleşmeyi bölgedeki aktörlere empoze ederek Tel Aviv'i bölgeye entegre etme çabası ABD'nin Körfez politikalarını da etkilemektedir. Bu anlamda Washington'ın bölgesel vizyonuna aykırı politikalar izleyen aktörler baskıya maruz kalmaktadır. Örneğin Katar'ın, Suudi Arabistan-BAE ekseninden bağımsız politikalar izlemesi Trump tarafından olumsuz karşılanmış; bu minvalde ABD Başkanı Donald Trump 5 Haziran 2017'de başlatılan Körfez krizini ilk aşamada desteklemiştir. Krizi desteklediğine dair sosyal medya hesabından yaptığı açıklamada, Katar'ı radikal ideolojiyi desteklemekle suçlamış ve ambargocu ülkelerin politikalarını desteklemişti. Benzer şekilde Katar'ın İsrail ile normalleşmeye yönelik Beyaz Saray'ı tatmin etmeyen tavrının Doha üzerindeki baskıları daha fazla yoğunlaştırdığı söylenebilir. Nitekim Katar'ın İsrail ile normalleşme bağlamında BAE-Bahreyn gibi bir siyaset izlememesi Trump'ı rahatsız etmiştir. Bu anlamda ABD Adalet Bakanlığı, Katar destekli el-Cezire isimli yayın kuruluşunu ve dijital platformu AJ+ kuruluşunu yabancı misyon olarak tanımıştır. Söz konusu tanıma kararının zamanlanması manidardır. Nitekim Katar bir süredir Afganistan'daki ara buluculuk girişimleri bağlamında Taliban ile ABD arasındaki müzakerelere ev sahipliği yapmaktadır. Dolayısıyla ABD nez-

dinde Katar'ın stratejik öneminin sürdüğü söylenebilir. Öte yandan söz konusu tanıma kararının ABD-Katar arasında Washington'da yapılan üst düzey heyetle görüşüldükten sonra yapılması Doha'da şaşkınlık oluşturmuştur. Nitekim görüşmelerden sonra iki ülke arasındaki ilişkilerin derinleştirilmesine dair ortak mesajlar verilmiş ve ABD'li yetkililer 2021 yılını "Katar Kültürünü Tanıtma Yılı" olarak tanıyacaklarını ifade etmiştir. Benzer şekilde Trump yönetiminin bu kararının, Katar Büyükelçisi dâhil Katarlı hiçbir üst düzey yetkiliye bildirilmemesi ABD'nin Katar'ı "uyarması" şeklinde görülebilir. Katar'ın İsrail ile normalleşmeye yönelik tepkisini el-Cezire'deki normalleşme karşıtı yazılara yer vererek ortaya koymasına karşılık Washington yönetiminin böylesi bir karar aldığı söylenebilir. Bununla birlikte ABD'nin bu hamlesi iki sonuç doğurabilir veya iki nokta üzerinden okunabilir. Birincisi ABD'nin İsrail ile normalleşme noktasında Trump'ın vizyonuna uygun davranmayan aktörlere yönelik siyasi tavrının ne kadar net ve sert olduğudur. İkincisi ise BAE'nin ABD siyasetini ne denli etkilediğidir. Bu anlamda BAE'nin Katar'a yönelik baskı politikasının ana gerekçelerinden biri Doha'nın Suud-BAE ekseninden bağımsız siyaset izlemesi ve el-Cezire'nin yayınlarının politik duruşudur. Özellikle el-Cezire'nin Suudi Arabistan-BAE kontrolünde bir medya kuruluşu olarak yayın yapmasını isteyen BAE, ABD'de yürüttüğü lobicilik faaliyetleri ve Jared Kushner bağı üzerinden Trump'ı etkileyerek Washington'ın Katar politikasını etkilediği söylenebilir. Bir başka ifadeyle ABD Adalet Bakanlığı el-Cezire'yi yabancı bir misyon olarak tanımlayarak Katar'ın imajını zedelemiş ve Suudi Arabistan-BAE ekseninin önünü açmıştır. Söz konusu durum Suud-BAE ekseninin manevra alanlarının genişlemesine katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda bu eksenin daha fazla radikal ve müdahaleci politikalar izlemesini kolaylaştıracak bu karar bölgesel kutuplaşmanın derinleşme potansiyeli taşımaktadır. Dolayısıyla Yemen, Libya, Doğu Akdeniz ve Irak gibi birçok noktadaki faaliyetleriyle bölgeyi istikrarsızlaştıran Suudi Arabistan-BAE eksenine hizmet eden bu karar, bu eksenin radikal, yıkıcı ve müdahaleci siyasetine hizmet etmektedir.

> **İsrail ile daha fazla askerî anlamda entegre olacak aktörlerin radikalleşmesi hâlihazırda şahin politikalar izleyen BAE gibi aktörlerin bölgesel gelişmelerde daha agresif politikalar izlemesine yol açabilir.**

Sonuç olarak İsrail ile normalleşme hâlihazırda istikrarsızlığın kronikleştiği Ortadoğu bölgesindeki çatışmaların artmasına ve kutuplaşmanın derinleşmesine neden olabilir. Diğer bir deyişle İsrail ile normalleşme bölgeye istikrar, barış getirmekten ziyade bölgedeki istikrarsızlığın ve kutuplaşmaların ana müsebbipleri olan İran ile Suudi Arabistan-BAE şeklindeki iki farklı eksenin daha fazla radikalleşmesine neden olabilir. Özellikle BAE-Bahreyn gibi İsrail ile normalleşme yolunu tercih eden aktörlerin normalleşme gerekçelerinin büyük oranda güvenlik üzerine inşa edilmesi, bölgedeki güvenlik mimarisini etkileme potansiyeline sahiptir. Dolayısıyla İsrail ile daha fazla askerî anlamda entegre olacak aktörlerin radikalleşmesi hâlihazırda şahin politikalar izleyen BAE gibi aktörlerin bölgesel gelişmelerde daha agresif politikalar izlemesine yol açabilir. Benzer şekilde İran gibi yayılmacı politikalar izleyen aktörlerin de İsrail ile güvenlik ortaklığını genişleten aktörlere bir tepki olarak radikal-müdahaleci politikalarını yoğunlaştırması beklenebilir. Söz konusu durum bölgedeki çatışma alanlarının genişlemesine ve süregiden iç savaşların derinleşmesine dolayısıyla bölgesel kutuplaşmanın ve istikrarsızlığın sürmesine neden olabilir. ■